

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Шигаль Денис Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права України
і зарубіжних країн,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail : shigal.da@gmail.com
ORCID 0000-0001-5087-4951

УДК 340.15:340.11

ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ МЕТОД М. М. КОВАЛЕВСЬКОГО У КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

У статті розглядається структура історико-порівняльного методу, що був розроблений М. М. Ковалевським наприкінці XIX ст. З позиції сучасних методологічних підходів виокремлюються і аналізуються такі його складові, як теорія, методика і техніка дослідження. У рамках теорії компаративного методу М. М. Ковалевського робиться спроба сформулювати завдання цього засобу пізнання, а також визначити основні підходи і принципи їх вирішення. За допомогою таблиці окреслюється технологія історико-порівняльного методу М. М. Ковалевського.

Ключові слова: метод; історико-порівняльний; компаративний; структура; теорія; методика; техніка.

Шигаль Д. А., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків.

e-mail : shigal.da@gmail.com ; ORCID 0000-0001-5087-4951

Историко-сравнительный метод М. М. Ковалевского в контексте структурно-функционального анализа

В статье рассматривается структура историко-сравнительного метода, который был разработан М. М. Ковалевским в конце XIX в. С позиции современных методологических подходов выделяются и анализируются такие его составляющие, как теория, методика и техника исследования. В рамках теории компаративного метода М. М. Ковалевского делается попытка сформулировать задания этого средства познания, а также обозначить основные подходы и принципы их решения. При помощи таблицы очерчивается технология историко-сравнительного метода М. М. Ковалевского.

Ключевые слова: метод; историко-сравнительный; компаративный; структура; теория; методика; техника.

Постановка проблеми. Розвиток методології сучасної історико-правової науки вимагає удосконалення знання про ті методологічні напрацювання, що залишили після себе відомі вчені-компаративісти, які творили ще на межі XIX-XX ст. Важливість цієї проблематики важко переоцінити, оскільки шлях у майбутнє майже завжди пролягає через минуле, і нові методи, які розробляються будь-якою наукою, так чи інакше також мають свою передісторію. Останні тенденції розвитку науки історії держави і права переконливо свідчать про нагальну потребу вдосконалення та впорядкування всього того методологічного арсеналу, що нею використовується. Іноді питання ставиться більш радикально: історико-правовій науці негайно потрібні власні засоби наукового пізнання. І справа навіть не в тому, що з формальної точки зору будь-яка самостійна наука повинна мати свої методи; проблема глибша – у сучасних дослідженнях з історико-правової тематики, які є надзвичайно складними, вченому потрібен якісний методологічний інструментарій, що виконуватиме передусім функцію орієнтиру у неосяжному історико-правовому просторі. Одним з таких орієнтирів здатен бути порівняльний історико-правовий метод, головною відмінністю якого від інших компаративних засобів наукового пізнання є гнучке поєднання порівняльного, історичного і правового підходів. Незважаючи на те, що цей метод якісно відрізняється від порівняльно-історичного та порівняльно-правового, історія розвитку у них спільна. А тим дореволюційним ученим, який зробив найвагоміший внесок у розробку цього методологічного напрямку юридичної науки, по праву вважається М. М. Ковалевський. Робота цього дослідника у сфері юридичної компаративістики є настільки плідною, що ще й досі залишається предметом уваги різних правових дисциплін, включаючи й науку історії держави і права.

Актуальність теми. Актуальність теми статті прямо пов'язана з тим науковим інтересом, що останнім часом виник навколо методології історико-правової науки. Розвиток останньої неминує призводить до формування відповідної методологічної етики – з науковим методом урешті-решт починають рахуватися і поводитися більш обережно. Разом із тим за інерцією продовжує зберігатися й інша тенденція – коли над методами дисертаційного дослідження починають замислюватися не на початку роботи, а вже закінчуючи її. Звісно, це є грубою, хоча і зрозумілою, помилкою. Зрозуміло в тому контексті, що вітчизняних наукових робіт у сфері історико-правової методології критично мало, не кажучи вже про її компаративістський напрям. Цією статтею ми прагнемо привернути увагу наукової спільноти до структурно-функціонального змісту історико-порівняльного методу М. М. Ковалевського. По-перше, такий напрям історико-методологічних досліджень творчості відомих учених-правознавців досить перспективний, оскільки базується на певній концептуальній основі, а по-друге, він дозволяє суворо окреслювати сам метод, яким вони користувалися. Це у свою чергу сприяє виробленню більш прагматичного підходу у дискусіях про вплив історії того або іншого методу на формування відповідної галузі юридичної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-порівняльний метод М. М. Ковалевського неодноразово перебував у фокусі уваги багатьох відомих учених-істориків і правознавців. Зокрема, серед них можна назвати М. А. Дамірлі, В. Т. Зонова, О. В. Кресіна, М. Н. Марченко, Н. Ніколаєнко, А. Х. Саїдова, А. О. Тілє, Є. О. Скрипільова, І. М. Ситар, Г. В. Швекова та ін. Разом з тим, незважаючи на висвітлення у науковій літературі окремих елементів компаративного методу М. М. Ковалевського, цілісної уяви про його структуру та функції кожної з її складових ще не існує. Це вимагає проведення відповідного дослідження з використанням структурно-функціонального підходу.

Мета статті. Метою цієї наукової статті є структурно-функціональний аналіз історико-порівняльного методу М. М. Ковалевського шляхом виокремлення таких його елементів, як теорія, методика і техніка дослідження. У підсумку це повинно дозволити більш предметно вести дискусію про значення цього засобу пізнання для розвитку юридичної компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Утвердження порівняльного методу у вітчизняній юридичній науці другої половини XIX – початку XX ст. справедливо пов'язують з ім'ям М. М. Ковалевського (1851–1916). Саме цей учений зробив першу спробу не лише виокремити новий засіб наукового пізнання у дореволюційній правовій методології, а й дослідити його внутрішню структуру крізь призму теорії, методики і техніки порівняльного дослідження. При цьому слід розуміти й ті конкретно-історичні умови, в яких діяв М. М. Ковалевський. «Історико-порівняльне вивчення права – справа поки ще нова, не лише у нас, але й на заході», – відзначав учений, констатуючи «повне різноголосся» у розумінні конкретного змісту порівняльного методу [4, с. 5]. Спорадичне застосування цього засобу пізнання протягом майже усього XIX ст. істориками Російської імперії без розуміння його сутності й дотримання якої-небудь єдиної методики призвело до цілковитої плутанини у визначенні змісту компаративного методу. Ускладнювало роботу М. М. Ковалевського й те, що розгорнуте порівняння самодержавних, феодально-поміщицьких держави і права Росії з ліберальними конституційними державою і правом Заходу, коли саме слово «конституція» було під заборонаю, становило небезпечну справу, адже таке порівняння у багатьох випадках не було б прийнятним для самодержавства й могло спричинити репресії [16, с. 48].

Взагалі ж, до оформлення порівняльного методу у вітчизняній історичній науці, за словами Ф. І. Леонтовича, панували схематичний, математичний і догматичний методи. Схематичний метод старої карамзінської школи полягав у свавільній побудові загального погляду, учення або цілої теорії з механічним підведенням під дану схему історичних явищ без найменшої уваги до дійсної внутрішньої їх відповідності схемі. Підбиралися факти, що відповідали схемі, а ті, які не відповідали, просто відкидалися.

Математичний (або компілятивний) метод школи Погодіна полягав у простому зведенні та констатуванні фактів. «Але подібний прийом, – писав Ф. І. Леонтович, – при всій його математичній точності, ще не створює науки.

Це лише чорноробоча праця, але ще не науковий метод, шляхом якого наука створює свої висновки та закони» [Цит. за: 16, с. 48-49].

Догматичний метод (Беляєв, Сергєєвич) полягав у простому аналізі джерел права.

На цьому фоні порівняльний метод, що запропонував М. М. Ковалевський, виводив дореволюційні дослідження з історико-правової тематики на якісно новий рівень, оскільки неминуче ставив перед ученими питання про причини схожості та відмінності у правовому житті народів, а також пов'язував дослідження права з історією та соціологією. Що стосується конкретного змісту порівняльного методу з точки зору таких обов'язкових структурних елементів, як теорія, методика і техніка, то цілісної картини автор не дає. Разом із тим слід констатувати, що у своїй роботі «Історико-порівняльний метод в юриспруденції та прийоми вивчення історії права» М. М. Ковалевський намагається не лише довести важливість компаративного засобу пізнання для досліджень у сфері юриспруденції, але й надає первинне теоретико-методологічне обґрунтування нового методу.

Переходячи безпосередньо до структурно-функціонального аналізу вчення про порівняльний метод М. М. Ковалевського, відзначимо, що у контексті теми нашого дослідження доцільно виходити з тричленної структури наукового методу, яку запропонував І. Д. Ковальченко [6, с. 41–45]. Мова йде про теорію методу, в якій обґрунтовуються постановка проблеми, основний підхід її вирішення та принципи реалізації підходу (1), методу (2) і техніку (3) відповідного методу.

Яку проблему у своєму вченні перед порівняльним методом ставить М. М. Ковалевський? За його словами, «говорячи про порівняльний метод, ми аж ніяк не розуміємо під ним просте порівняння або співставлення... Безплідність простого порівняння установ двох довільно взятих країн сьогодні так чітко усвідомлюється істориками права, що вони навіть відмовляються визнавати за таким порівнянням значення порівняльного методу й називають його просто методом співставлення». Конкретизуючи свій компаративний метод, учений вказує на необхідність вести мову «не про порівняльний метод просто, а про метод історико-порівняльний» [4, с. 8-9]. Головним завданням, на вирішення якого спрямований історико-порівняльний метод М. М. Ковалевського, стає виділення в особливу групу подібних у різних народів на схожих ступенях розвитку звичаїв та установ з метою побудови «історії прогресивного розвитку форм співжиття та їх зовнішнього вираження у праві» [4, с. 19]. На його думку, історик-юрист взагалі не повинен обмежуватися лише констатацією факту проходження різноплеменними народностями одних і тих самих стадій розвитку, а має йти далі цього, намагаючись з'ясувати причини поступової заміни одних форм людського співжиття і права іншими з відтворенням процесу їх наступного розвитку. Характерно, що М. М. Ковалевський не заперечує потенціалу історико-порівняльного методу щодо виявлення та пояснення причин розбіжностей у суспільному та державно-правовому розвитку різних народів, однак зазначає при цьому, що це справа майбутніх досліджень, оскільки теперішнім

дослідникам рішуче немає можливості виділити відмінності, не встановивши спочатку, у чому ж полягають подібності» [4, с. 20-21].

Окрім побудови якісно нової науки – історії природного росту людських суспільств – М. М. Ковалевський наділяє свій порівняльний метод також завданням вивчення історії права того або іншого народу. При цьому в такій своїй якості, за його словами, порівняльний метод не може додати до системи історичного права, що вивчається, жодного нового факту. Найбільше, що може цей метод, це «пролити нове світло на вже добуті факти й навести на пояснення незрозумілого, ...примусити дослідника шукати ті або інші установи в історії спеціально досліджуваного ним права» [4, с. 22-23]. Тобто мета цього засобу пізнання не у відкритті нових фактів, а у науковому поясненні вже знайдених.

Як приклад значення порівняльного методу для наукового розвитку вчений наводить роботу Маурера з компаративного дослідження інституту общинного землеволодіння, яке московські слов'янофіли до проведення відповідних порівняльних досліджень вважали «чистим продуктом слов'янського духу, ...якому так само притаманна любов до общинності, як німцям – прагнення до індивідуалізації». У ході компаративного аналізу було з'ясовано, що общинне землеволодіння було відоме всьому середньовічному заходу, а індивідуалізація нерухомої власності стала явищем відносно новим, що виникло в результаті дії «світового закону боротьби за існування». Отож порівняльний аналіз, проведений Маурером, назавжди усунув можливість безапеляційних розмірковувань про виключну прихильність тієї або іншої раси або народу до того чи іншого виду землеволодіння [4, с. 24].

Серед підходів вирішення тих завдань, які М. М. Ковалевський ставить перед своїм історико-порівняльним методом, безсумнівним пріоритетом користується історичний підхід, про що красномовно свідчить сама назва засобу пізнання. Вчений з іронією зазначає, що «на погляд людини, незнайомої зі справою, вивчення пам'яток стародавнього права здається справою досить простою, а вся задача вченого зводиться, щонайбільше, до тлумачення статей... Що десятий том, що Руська Правда – для них однаково» [4, с. 59]. На його думку, ніщо не може бути більш антинауковим, а також викликати більше здивування, а іноді й обурення істориків, як спроби юристів-практиків проводити дослідження історико-правових явищ виключно з позицій догматичного підходу. «Застосовувати до тлумачення уривчастих і таких, що не завжди правильно ними розуміються, текстів ту тонку казуїстику, котру сучасне цивільне право запозичило, в усякому разі, у найсуттєвіших рисах, у римських юристів, вживати до явищ слабо розвинутого ще цивільного побуту терміни римської юриспруденції й орудувати потім цими термінами, як існуючими фактами, – що може бути більш свавільним, ненауковим і небезпечним! – З такими прийомами не дивно знайти речові сервітути там, де насправді йдеться про общинні угіддя...» [4, с. 60-61]. Як видно, правовий підхід, що проявляється у догматичному тлумаченні норм права, М. М. Ковалевський виводить за межі структури свого методу, протиставляючи його, по суті, історичному підходу.

Порівняльний підхід ставиться М. М. Ковалевським у пряму залежність від історичного, незважаючи на те, що той, так само як і останній, є складо-

вою частиною внутрішньої структури історико-порівняльного методу. Вчений відзначає, що порівняння шляхом паралельного вивчення двох та більше законодавств, в результаті якого виділяються «риси схожості та відмінності», «наскільки б цікаві не були порівнювані факти, жодного наукового значення не має і мати не може». Просте порівняння законодавств двох народів, що перебувають на різних ступенях суспільного розвитку, на його думку, щонайменше є марним, а інколи таке порівняння може призвести до катастрофічних наслідків. У підтвердження своїх слів М. М. Ковалевський наводить приклад спроби перенести на політичний ґрунт Франції ХІХ ст. ті конституційні звичаї і традиції, що утвердилися у післяреволюційній Англії і були передовими на той момент часу, без врахування всієї специфіки країни.

Для виправлення такої логічної помилки знадобилося дві французькі революції 1830 і 1848 років, оскільки відстала у політичному аспекті Франція далеко випереджала Англію у суспільному розвитку, а тому те, що вважали справою прогресу, у дійсності виявилось реакцією. Саме тому «просте порівняння законодавства двох країн, окрім відношення до питання про те, у якій мірі одна з них відстала від іншої у своєму суспільному розвитку, і марне, і небезпечне; – марне у тому сенсі, що із факту випадкової схожості або не менш можливої різниці не можна робити жодних наукових висновків; небезпечно, бо приймаючи свій довільний висновок за науковий, легко тимчасово нав'язати країні установи і звичаї, ...зжитися з якими вона більше не в змозі інакше, як відмовившись від свого минулого – від своєї історії» [4, с. 6–8].

Як видно з викладеного вище, обидва підходи, що лежать в основі історико-порівняльного методу М. М. Ковалевського, отримують свою реалізацію через відповідні принципи: історичний – через принцип всебічного вивчення порівнюваних історико-правових об'єктів; порівняльний – через принципи відповідності порівнюваних історико-правових об'єктів одному рівню державно-правового розвитку; виділення подібностей державно-правового розвитку у порівнюваних об'єктів; обов'язкового пояснення фактів проходження різноплемінними народностями одних і тих самих стадій розвитку.

Що стосується методики застосування історико-порівняльного методу, то М. М. Ковалевський вказує на необхідність для проведення порівняння брати як історико-правові об'єкти якомога більшу кількість законодавств, «при тому не випадково обраних, а таких, що належать народам, близьким за своїм суспільним розвитком до того, законодавство якого становить прямий предмет вивчення». Саме в такому разі юрист-історик зможе з'ясувати загальні світові причини розвитку тих або інших правовідносин [4, с. 25]. «Порівняння лише тоді може бути плідним, якщо взяті будуть законодавства двох або більше народів, стадія розвитку яких є тотожною» [5, с. 9–19]. Ще однією методичною рекомендацією застосування історико-порівняльного методу за М. М. Ковалевським виступає необхідність безпосереднього знайомства з пам'ятниками історії права порівнюваних народів як усїєї суми історичного матеріалу. У протилежному випадку буде мати місце тенденційне тлумачення випадково вирваних текстів нормативно-правових джерел [4, с. 57]. При

цьому вивчення пам'ятників стародавнього права не повинно зводитися до буквального перенесення на папір всього їхнього змісту «з метою побудови у подальшому з нього більших чи менших повітряних замків, за допомогою так званої юридичної логіки, яку деякі юристи визнають чомусь з гордістю часто відмінною від звичайної людської логіки...». Завдання дослідника полягає передусім у суворій науковій критиці самих історико-правових пам'ятників. За словами М. М. Ковалевського, це пояснюється тим, що найдавніші зводи законів у переважній більшості не дійшли до нашого часу в їх первісній редакції, а їх зміст у міру юридичного розвитку народів поступово поповнювався різноманітними вставками, глосами, тлумаченнями і перекрученнями. Виділити ці пізніші вставки шляхом не однієї лише зовнішньої критики (критики форми тексту), але й шляхом критики внутрішньої (критики змісту) є найпершим завданням «усілякого мало-мальськи наукового вивчення найдавніших пам'ятників законодавства» [4, с. 61-62].

Окрім характеристики деяких теоретичних і методичних аспектів історико-порівняльного методу, М. М. Ковалевський намагається розкрити й ті засоби, за допомогою котрих можна відкривати нові факти, «вказівки на які або зовсім не збереглися у історичних пам'ятниках, що дійшли до нас, або зберігаються у них лише в уривчастому і неясному вигляді, що допускає можливість суперечливої інтерпретації». Незважаючи на те, що мова в цьому випадку йде про досить самостійні прийоми наукового пізнання, їх розташування М. М. Ковалевським у своїй роботі, присвяченій історико-порівняльному методу, дозволяє говорити про наявність певної концепції їх застосування як допоміжних технічних засобів. Тобто по суті мова йде про техніку відкриття нових фактів, наукове пояснення яким повинен дати компаративний метод [4, с. 26-27]. Зокрема, до таких технічних прийомів учений відносить: а) вивчення фактів пережитку ранніх форм державно-правових явищ, що можуть міститися у звичаях, обрядах, юридичних прислів'ях та наказах, правових пам'ятниках тощо; б) вивчення всієї сукупності правовідносин народу за певний період його історії з метою встановлення тих інститутів, згадки про які немає у правових пам'ятниках, що досліджуються; в) філологічний прийом, суть якого полягає у порівняльному мовознавстві; г) вивчення міфологічних сказань, народних казок, пісень, билин, прислів'їв та приказок; д) археологічний прийом [4, с. 27-50].

М. М. Ковалевський зазначає, що умовою більшої або меншої безспірності отриманих дослідником висновків може бути лише одночасне застосування якщо не всіх, то якомога більшої кількості вказаних вище прийомів. Дані, отримані в результаті використання цих засобів, повинні або співпадати, або як мінімум не суперечити один одному [4, с. 51].

Складовою частиною техніки історико-порівняльного дослідження М. М. Ковалевський, по суті, вважає й «прийоми вивчення прямих джерел історії права». До них він відносить: а) засоби філологічної та культурно-історичної критики тексту історико-правового документа; б) звірення різних рукописів досліджуваних об'єктів; в) встановлення та (або) відновлення їх найпершої редакції [4, с. 60].

Отже, враховуючи все вищезазначене, можна окреслити технологію історико-порівняльного методу М. М. Ковалевського (див. таблицю).

Таблиця

Технологія історико-порівняльного методу М. М. Ковалевського

<i>Теорія методу</i>	<i>Методика дослідження</i>	<i>Техніка дослідження</i>
<p><i>Постановка проблеми, яку слід вирішити за допомогою методу:</i> 1. Побудова історії прогресивного розвитку форм співжиття та їх зовнішнього вираження у праві.</p> <p>2. Вивчення історії права того чи іншого народу.</p> <p><i>Підходи до вирішення проблеми:</i> 1. Історичний.</p> <p>2. Порівняльний (правовий, або догматичний підхід до структури методу не включається, хоча прямо і не заперечується).</p> <p><i>Принципи реалізації підходів:</i> 1. Історичного - принцип всебічного вивчення порівнюваних історико-правових об'єктів.</p> <p>2. Порівняльного – принципи відповідності порівнюваних історико-правових об'єктів одному рівню державно-правового розвитку; виділення подібностей державно-правового розвитку в порівнюваних об'єктів; обов'язкового пояснення фактів проходження різноплеменними народностями одних і тих же стадій розвитку.</p>	<p>1. При проведенні порівняння як історико-правові об'єкти необхідно брати якомога більшу кількість законодавств, мінімум два.</p> <p>2. Історико-правовими об'єктами повинні виступати законодавства, що належать народам, близьким за своїм суспільним розвитком.</p> <p>3. У процесі проведення порівняльного дослідження для запобігання тенденційному тлумаченню випадково вирваних текстів нормативно-правових джерел необхідне безпосереднє повне знайомство з пам'ятниками історії права порівнюваних народів.</p> <p>4. Для відновлення первісної редакції історико-правових пам'ятників, що порівнюються, треба піддавати їх зовнішній (критика форми тексту) і внутрішній (критика змісту) критиці.</p>	<p>1. У процесі історико-порівняльного аналізу з метою відкриття нових фактів можуть застосовуватися технічні прийоми: а) вивчення фактів пережитку ранніх форм державно-правових явищ; б) вивчення всієї сукупності правовідносин народу за певний період його історії з метою встановлення стародавніх інститутів; в) філологічний прийом; г) вивчення міфологічних сказань, народних казок, пісень, билин, прислів'їв та приказок; д) археологічний прийом.</p> <p>2. Для отримання більш-менш безспірних висновків слід застосовувати якомога більшу кількість указаних прийомів.</p> <p>3. Дані, отримані в ході застосування цих прийомів, повинні або співпадати, або не суперечити один одному.</p> <p>4. Під час історико-порівняльного дослідження слід використовувати і технічні прийоми аналізу порівнюваних об'єктів: а) засоби філологічної та культурно-історичної критики текстів історико-правових документів; б) звірення різних рукописів досліджуваних документів; в) встановлення та (або) відновлення їх найпершої редакції.</p>

Висновки. Оцінюючи напрацювання М. М. Ковалевського у методології історико-правової компаративістики, слід відзначити, що ставлення до його методу у науковому середовищі є неоднозначним. Так, В. Т. Зонов відмічав, що «визначальною рисою історичної концепції Ковалевського є еклектизм її методологічних основ, а намагання вченого примирити різні наукові ідеї у рамках своєї еклектичної схеми позбавляли його методологічні позиції внутрішньої цілісності та послідовності» [3, с. 149]. Є. О. Скрипільов натомість вказував, що «тільки М. Ковалевський, з одного боку, глибоко обґрунтував порівняльно-історичний метод, а з іншого – продемонстрував, як потрібно застосовувати його у історико-юридичних дослідженнях...» [14, с. 24]. Сучасні українські вчені, зокрема, О. В. Кресін та І. М. Ситар відзначають, що вчення М. М. Ковалевського небезпідставно вважається першим науковим застосуванням порівняльної методології в дореволюційних правових дослідженнях в Україні та Російській імперії загалом [7, с. 46; 13, с. 81]. Погоджуючись у цілому з позитивною оцінкою наукового спадку М. М. Ковалевського, додамо ще й те, що він уперше у вітчизняній компаративістиці здійснив якісну спробу розробки теоретико-методологічного підґрунтя історико-порівняльного методу. Незважаючи на те, що при теоретичному обґрунтуванні свого методу М. М. Ковалевському бракувало сучасного структурно-функціонального підходу, у більшості випадків він зміг досить влучно охарактеризувати окремі елементи теорії, методики і техніки нового засобу спеціально-наукового пізнання.

Список літератури:

1. Дамирли М. А. Сравнительное правоведение в научно-правовых традициях Украины (досоветский период) / М. А. Дамирли // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 3. – С. 3–15.
2. Дамирли М. А. Сравнительно-правовая наука в Украине: теоретико-методологические традиции (XIX – начало XX вв.) / М. А. Дамирли. – Одесса : Феникс, 2007. – 96 с.
3. Зонов В. Т. Идейно-теоретические основы исследований М. М. Ковалевского (70-90-е годы XIX в.) / В. Т. Зонов // Методологические и историографические вопросы исторической науки: сб. ст. / отв. ред. проф. А. И. Данилов. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1969. – Вып. 6. – С. 136–169.
4. Ковалевский М. М. Историко-сравнительный метод в юриспруденции и приёмы изучения истории права / М. М. Ковалевский. – Москва : Тип. О. Б. Миллера, 1880. – 76 с.
5. Ковалевский М. М. Сравнительно-историческое правоведение и его отношение к социологии. Методы сравнительного изучения права / М. М. Ковалевский // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2010. – № 1. – С. 9–19.
6. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования / И. Д. Ковальченко. – 2-е изд., доп. – Москва : Наука, 2003. – 486 с.; ил.
7. Кресін О. В. Соціологічний напрям у порівняльному правознавстві у другій половині XIX – на початку XX ст. / О. В. Кресін // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2007. – № 1-2. – С. 44–50.
8. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть : учебник для юрид. вузов / М. Н. Марченко. – Москва : Зерцало, 2001. – 560 с.

9. Ніколаєнко Н. Сутність та особливості історико-порівняльного методу правових досліджень М. Ковалевського / Н. Ніколаєнко // Віче. – 2010. – № 14. – С. 16–18.

10. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології / за ред. Ю. С. Шемшученка. – Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Серія «Енциклопедія порівняльного правознавства». – Вип. 3. – 256 с.

11. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник / А. Х. Саидов / под ред. В. А. Туманова. – Москва : Юристъ, 2000. – 448 с.

12. Саидов Р. А. Из истории сравнительного правоведения в России / Р. А. Саидов // Общественные науки в Узбекистане. – 1987. – № 2. – С. 51–54.

13. Ситар І. М. Історія порівняльного правознавства: навчальний посібник / І. М. Ситар. – Львів : ЛДУВС, 2009. – 172 с.

14. Скрипилев Е. А. Историко-сравнительный метод в правоведении России второй половины XIX – начала XX в. / Е. А. Скрипилев // Методология историко-правовых исследований : сб. ст. / отв. ред. В. Е. Гулиев. – Москва : Ин-т государства и права, 1980. – С. 17–29.

15. Тилле А. А. Социалистическое сравнительное правоведение / А. А. Тилле. – Москва : Юрид. лит., 1975. – 208 с.

16. Тилле А. А. Сравнительный метод в юридических дисциплинах / А. А. Тилле, Г. В. Швекков. – Изд. 2-е, доп. и испр. – Москва: Высшая школа, 1978. – 199 с.

References:

1. Damirli, M. A. Sravnitelnoe pravovedenie v nauchno-pravovyih traditsiyah Ukrainyi (dosovetskiy period) [Comparative jurisprudence in the scientific and legal traditions of Ukraine (pre-Soviet period)]. Visnik Luganskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav [Visnyk of Lugansk State University of Internal Affairs], 2007, no. 3, pp. 3-15 [in Russian].

2. Damirli, M. A. Sravnitelno-pravovaya nauka v Ukraine: teoretiko-metodologicheskie traditsii (XIX – nachalo XX vv.) [Comparative and legal science in Ukraine: theoretical and methodological traditions (XIX - early XX c.)]. Odessa : Feniks, 2007, 96 p. [in Russian].

3. Zonov, V. T. Ideyno-teoreticheskie osnovy issledovaniy M. M. Kovalevskogo (70-90-e godyi XIX v.) [Ideological and theoretical fundamentals of research by M. M. Kovalevsky (70s-90s of XIX c.)]. Metodologicheskie i istoriograficheskie voprosyi istoricheskoy nauki: Sb. st. [Methodological and historiographic questions of History science: Col. of art.]. Tomsk : Pub. of Tomsk University, 1969, Is. 6, pp. 136-169 [in Russian].

4. Kovalevskiy, M. M. Istoriko-sravnitelnyiy metod v yurisprudentsii i priyomyi izucheniya istorii prava [Historical and comparative method in jurisprudence and ways of the history of law study]. Moscow : O. B. Miller Pr., 1880, p. 76 [in Russian].

5. Kovalevskiy, M. M. Sravnitelno-istoricheskoe pravovedenie i ego otnoshenie k sotsiologii. Metodyi sravnitelno izucheniya prava [Comparative and historical jurisprudence and its relation to sociology. Methods of law comparative study]. Ukrayinsko-gretskiy mizhnarodniy naukoviy yuridichniy zhurnal “Porivnyalno-pravovi doslidzhennya” [Ukrainian-Greek international scientific law journal “Comparative and Legal Research”], 2010, no. 1, pp. 9-19 [in Russian].

6. Kovalchenko, I. D. Metodyi istoricheskogo issledovaniya [Methods of historical research]. 2nd Ed. Moscow : Nauka, 2003, 486 p.: ill. [in Russian].

7. Kresin, O. V. Sotsiologichniy napryam u porivnyalnomu pravoznavstvi u drugiy polovini XIX - na pochatku XX st. [Sociological trend in comparative jurisprudence in the 2nd half of XIX - early XX c.]. Ukrayinsko-gretskiy mizhnarodniy naukoviy yuridichniy zhurnal “Porivnyalno-pravovi doslidzhennya” [Ukrainian-Greek international scientific law journal “Comparative and Legal Research”], 2007, no. 1-2, pp. 44-50 [in Ukrainian].

8. Marchenko, M. N. *Sravnitelnoe pravovedenie. Obschaya chast. Uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov* [Comparative jurisprudence. General body. Textbook for law schools.]. Moscow : Publishing "Zertsalo", 2001, 560 p. [in Russian].

9. Nikolaenko, N. *Sutnist ta osoblivosti istoriko-porivnyalnogo metodu pravovih doslidzhen M. Kovalevskogo* [Essence and peculiarities of historical and comparative method of legal research by M. Kovalevsky]. *Viche*, 2010, no. 14, pp. 16-18 [in Ukrainian].

10. *Porivnyalne pravoznavstvo u sistemi yuridichnih nauk: problemi metodologiyi* [Comparative jurisprudence in legal sciences system: methodology problems]. Ed. by Yu. S. Shemshuchenka. Kyiv: V. M. Koretsky Institute of State and Law NAS of Ukraine, 2006. Seriya "Entsiklopediya porivnyalnogo pravoznavstva" [Series "Encyclopedia of comparative jurisprudence"], Is. 3, 256 p. [in Ukrainian].

11. Saidov, A. H. *Sravnitelnoe pravovedenie (osnovnyie pravovyye sistemyi sovremennosti): Uchebnik* [Comparative jurisprudence (main legal systems of the present): Textbook]. Ed. by V. A. Tumanov. Moscow : Yurist, 2000, 448 p. [in Russian].

12. Saidov, R. A. *Iz istorii sravnitel'nogo pravovedeniya v Rossii* [From the history of comparative jurisprudence in Russia]. *Obschestvennyie nauki v Uzbekistane* [Social sciences in Uzbekistan], 1987, no. 2, pp. 51-54 [in Russian].

13. Sitar, I. M. *Istoriya porivnyalnogo pravoznavstva: navchalniy posibnik* [History of comparative jurisprudence: educational textbook]. Lviv : LvSUUA, 2009, 172 p. [in Ukrainian].

14. Skripilev, E. A. *Istoriiko-sravnitel'nyiy metod v pravovedenii Rossii vtoroy polovinyi XIX - nachala XX v.* [Historical and comparative method in Russia jurisprudence of the second half of XIX - early XX c.]. *Metodologiya istoriko-pravovyih issledovaniy: Sb. st.* [Methodology of historical and legal research : Col.of art.]. Ex. ed. V. E. Guliev. Moscow : Institute of State and Law, 1980, pp. 17-29 [in Russian].

15. Tille, A. A. *Sotsialisticheskoe sravnitelnoe pravovedenie* [Socialist comparative jurisprudence]. Moscow: Law lit., 1975, 208 p. [in Russian].

16. Tille, A. A., Shvekov G. V. *Sravnitel'nyiy metod v yuridicheskikh distsiplinah* [Comparative method in legal disciplines]. Is. 2nd, enl. & rev. Moscow : Vysshaya shkola, 1978, 199 p. [in Russian].

Shygal D. A., Candidate of legal sciences, Assistant professor, Assistant professor of the History of State and Law for Ukraine and foreign countries Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine.

e-mail : shygal.da@gmail.com ; ORCID 0000-0001-5087-4951

M. M. Kovalevsky's historical and comparative method in the context of structural and functional analysis

Recent trends of the science of history of state and law development are convincing evidence of the urgent need to improve and put in order all the methodological arsenal that is used. Sometimes the question is raised more radically: historical and legal science immediately needs its own means of scientific knowledge. This is due to the fact that in modern research on historical and legal subject-matter, that is extremely complex, a scientist needs a qualitative methodological tools acting primarily as a guideline in the vast historical and legal space. Comparative historical and legal method is able to be one of those guidelines which main difference from other comparative means of scientific knowledge is a flexible combination of comparative, historical and legal approaches. Despite the fact that this method is qualitatively different from the comparative and historical, and comparative and legal ones they have development history in common. M. M. Kovalevsky is considered to be the scientist who made the most weighty contribution to the working out of that methodological tendency of legal science. The work of this pre-revolutionary researcher in the field of legal comparative study is so fruitful that still remains a subject of attention of various legal disciplines, including the history of state and law science.

A lot of prominent history scientists and lawyers have repeatedly focused on M. M. Kovalevsky's historical and comparative method. Furthermore, M. A. Damirli, V. T. Zonov, O. V. Kresin, M. N. Marchenko, N. Nikolaenko, A. H. Saidov, A. O. Tille, E. O. Skrypilyov, I. M. Sytar, G. V. Shvekov and others are among them. At the same time, despite the coverage of the individual elements of M. M. Kovalevsky's comparative method in the scientific literature, the holistic view of its structure and functions of each of its components is not formed yet. Appropriate research using structural and functional approach is required.

The purpose of this scientific paper is the structural and functional analysis of M. M. Kovalevsky's historical and comparative method by isolating its elements such as the theory, methodology and research technique. As a result, this should allow to debate about the importance of this way of knowledge for the development of law comparative study as the subject matter at hand.

In his work «Historical and comparative method in jurisprudence and ways of studying the history of law» M. M. Kovalevsky seeks not only to prove the importance of comparative way of knowledge for research in the field of law, but also provides initial theoretical and methodological reasoning of the new method. In the context of structural and functional approach to the content of M. M. Kovalevsky's historical and comparative method it is already possible to single out its necessary elements such as the theory, methods and research technique, indicating the scientist's attempts to develop a certain concept of use of this means of knowledge. In particular, he reveals the theory of his method by setting tasks of building the history of progressive forms development for living together and studying the history of law of one nation or another and also through historical and comparative approaches to their solution. In M. M. Kovalevsky's work we can also find the principles of the research objectives use which are the basis of his method theory. Methods and technique of historical and comparative analysis subject to the requirement to compare the largest possible number of objects, in the form of legislation, that should belong to peoples which are close in their social development, and are specified in the appropriate practical recommendations. In addition, M. M. Kovalevsky directly indicates the possibility for involving other methodological ways during the comparative analysis to obtain new facts.

Estimating the M. M. Kovalevsky's efforts in the methodology of historical and legal comparative study it should be noted that the attitude to his method in the scientific community is controversial. While agreeing, in general, with a positive appreciation of the M. M. Kovalevsky's scientific heritage it should be pointed that the scientist first qualitatively tried to develop theoretical and methodological basis for the historical and comparative method in the domestic comparative study. Despite the fact that while theoretically reasoning his own method, M. M. Kovalevsky lacked modern structural and functional approach, but in most cases he was able to aptly describe the individual elements of the theory, methods and technique of the new means of special and scientific knowledge.

Key words: method; historical and comparative; comparative; structure; theory; methods; technique.

Надійшла до редколегії 15.11.2015 р.